

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет економіки та менеджменту

Кафедра економіки, підприємництва та туризму

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

ТРИКІША ОЛЕКСАНДР ПЕТРОВИЧ

УДК 379.851

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**Організаційно-економічні засади розвитку
санаторно-курортного господарства України**

242 “Туризм”

Подається на здобуття освітнього ступеня бакалавр

кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О. П. Трикіша

Науковий керівник
ЗАБУРАННА Леся Валентинівна
д. е. н., професор

Житомир – 2023

Висновок кафедри економіки, підприємництва та туризму

за _____ результатами _____ попереднього _____ захисту:

Протокол засідання кафедри економіки, підприємництва та туризму № ____
від « ____ » _____ 2023 р.**Завідувач кафедри
економіки, підприємництва та туризму**

д.е.н. професор _____

Валінкевич**Н. В.**

« ____ » _____ 2023 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботиЗдобувач вищої освіти _____ Трикіша О. П. захистив
(прізвище ,ім'я, по батькові)кваліфікаційну роботу з оцінкою:
сума балів за 100-бальною шкалою _____
за шкалою ECTS _____
за національною шкалою _____**Секретар ЕК**_____
(науковий ступінь, вчене звання)
батькові)_____
(підпис)Мутасова С.А.

(прізвище ,ім'я, по

АНОТАЦІЯ

Трикіша О.П. Організаційно-економічні засади розвитку санаторно-курортного господарства. – *Кваліфікаційна робота на правах рукопису*. Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра за спеціальністю 242 «Туризм». – Поліський національний університет, Житомир, 2023.

Кваліфікаційна робота розглядає санаторно-курортну діяльність на території України. Вивчається поняття курортів та курортної послуги, а також розуміння організаційно-економічного механізму, який регулює функціонування курортного господарства на території нашої держави.

Надано рекомендаційні аспекти розвитку курортної діяльності в Україні за допомогою організаційно-економічних засад, які було обумовлено в процесі дослідження кваліфікаційної роботи.

Ключові слова: курортна діяльність, санаторно-курортне обслуговування, курорти, курортна послуга, організаційно-економічний механізм регулювання.

ABSTRACT

Trikisha O.P. Organizational and economic principles of the development of the sanatorium-resort economy. – *Qualification work on manuscript rights*. Qualification work for obtaining a bachelor's degree in the specialty 242 "Tourism". – Polissia National University, Zhytomyr, 2023.

The qualification work examines sanatorium-resort activity on the territory of Ukraine. The concepts of resorts and resort services are studied, as well as the understanding of the organizational and economic mechanism that regulates the functioning of the resort economy on the territory of our country.

Recommended aspects of the development of resort activities in Ukraine are provided with the help of organizational and economic principles, which were stipulated in the process of researching the qualification work.

Keywords: resort activity, sanatorium-resort service, resorts, resort service, organizational and economic mechanism of regulation.

ЗМІСТ

	стор.
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ САНАТОРНО-КУРОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	6
1.1. Поняття курортного господарства як економічного об'єкту дослідження.....	6
1.2. Сутність та класифікація курортної послуги.....	9
1.3. Організаційно-економічний механізм регулювання розвитку курортної діяльності.....	14
РОЗДІЛ 2. МОНІТОРИНГ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИХ ЗАСАД РОЗВИТКУ САНАТОРНО-КУРОРТНОГО ГОСПОДАРСТВА..	17
2.1. Оцінка економічної спроможності курортних ресурсів України.....	17
2.2. Аналіз економічних та організаційних аспектів санаторно- курортної діяльності в Україні.....	20
РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КУРОРТНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ	26
3.1. Удосконалення організаційно-економічного механізму реалізації курортних послуг	26
3.2. Рекомендаційні аспекти розвитку курортної діяльності в Україні за допомогою організаційно-економічних засад.....	28
ВИСНОВКИ	30
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	32
ДОДАТКИ.....	36

ВСТУП

Актуальність теми. Україна – держава великих можливостей, насамперед це стосується туристичного обслуговування. На території країни породжується безліч природних ресурсів, які використовуються в курортному господарстві. Отже, з огляду на те, що всі фактори реалізації курортного продукту мають високий потенціал і сама сфера курортів зобов'язана обслуговувати на вищому рівні. Іншими словами, санаторно-курортна діяльність повинна задовольняти потреби споживачів та надавати професійні лікувальні послуги.

Вона має створювати ресурсний продукт, який буде використовувати лікувально-профілактичні чинники належним чином та в подальшому тільки удосконалюватись завдяки організаційно-економічним механізмам та стратегія розвитку. Але, не дивлячись на той факт, що курортна діяльність на території України має достатньо переваг та спокійно конкурує між собою, поки що вона не дотягує до міжнародного рівня надання такого роду послуг. Причинами виступають недостатньо розвинені економічні механізми, що регулюють організаційні питання курортної сфери, відсутність підтримки курортних об'єктів з боку державної політики та інвестиційних чинників. Тут і прослідковується актуальність даної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень. Аналізують дану тему та намагаються на сьогоднішній день знайти рішення загальній проблематиці курортного господарства з урахуванням економічного регулювання наступні видатні митці та науковці: Бейлик О.О., Бобкова А.Г., Васильчак С.В., Ведмідь Н.І., Гайдук А.Б., Грищенко І.М., Гудзь П.В., Гулич О.І., Забуранна Л.В., Захарін С.В., Іванишин В.В., Козловська М.В., Любіцева О.О., Матвієнко А.Т., Мендела І.Я., Пахля А.І., Смаль І.В., Стафійчук В.І., Ткаченко Т.І., Фоменко Н.В. та ін.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження курортної діяльності на території України, а також моніторинг послуг курортних об'єктів та їх економічна результативність обслуговування, на базі яких надано рекомендаційні аспекти розвитку курортної діяльності та її удосконалення.

Щоб досягти конкретної мети в роботі поставлено **наступні завдання:**

- розкриття поняття курортної діяльності та її сутності;
- аналіз існуючих класифікацій курортної послуги та загальної типізації курортних об'єктів;
- характеризування надання послуг на території курортів України та дослідження впровадження організаційно-економічних механізмів в процес;

Предметом дослідження є організаційно-економічні механізми та курортна діяльність, що взаємодіють в процесі надання санаторних послуг. **Об'єктом дослідження** є моніторинг послуг курортних господарств на території України та їх економічний аналіз.

Для повного розкриття теми в кваліфікаційній роботі були використанні такі **методи дослідження**, як узагальнення, аналітично-дослідницький метод, статистичний та оцінювальний методи.

Наукова новизна роботи прослідковується в авторському дослідженні, що формувалось протягом опрацювання всього теоретичного наукового матеріалу та яке, у разі необхідності можна використовувати для формування нових наукових робіт та статей на конкретну тему.

Апробація результатів наукових досліджень здійснена на двох наукових конференціях: Забуранна Л.І., Трикіша О.П. Розробка пропозицій щодо розвитку туризму на основі природного потенціалу Закарпатської області: географія туризму: матеріали IV всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції, 28 лютого 2023 р. Житомир: Поліський національний університет, 2023. С. 450-456.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Кваліфікаційну роботу викладено на 35 сторінках друкованого тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ САНАТОРНО-КУРОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Поняття курортного господарства як економічного об'єкту дослідження

Курортне господарство та, в цілому, туристична сфера є популярною та цікавою для людства не тільки з точки зору економіки, а і взагалі в загальному розумінні. Якщо оглядати цю галузь конкретно із соціально-економічних факторів, то важливо розуміти, що туризм є однією із найважливіших сфер діяльності для будь-якої країни світу.

Зростання попиту та зацікавленості до курортної сфери гостинності призводить до покращення реалізації стратегічних орієнтирів розвитку та процвітання не тільки економічної складової. Говорячи про Україну, то можна сказати, цілком можливим є швидке зростання рекреації та висока конкретність для інших країн, адже наша держава є дуже багатою на природні ресурси та має високий потенціал для їх поширення і удосконалення [1, с. 75].

Починаючи аналіз курортної діяльності варто надати характеристику її походженню та розумінню. Вважається, що саме слово «курорт» пішло від німецької мови, де воно означає: *Kur* – лікування та *Ort* – місце [2, с. 140].

Якщо говорити з точки зору «курортної діяльності» як поняття, то воно з відомого словника Брокгауза та Єфрона, в якому було затверджено, що курорт- окреме місце, яке має на своїй території певні природні ресурси, що сприяють тут веденню туристичного, лікувального та відпочинкового бізнесу [3, с. 522].

Глобальніше, цей теоретичне визначення тлумачиться наступним чином. Курорт- це документально визначена туристична територія, що формується окремими межами, на якій реалізується рекреаційне лікування та відпочинок, а також профілактика від фізичних та моральних негаразд із здоров'ям споживачів відповідно до наявності необхідних для них туристично-

рекреаційних ресурсів, що завчасно готуються до використання персоналом закладу та матеріально-технічною базою [4, с. 214].

Аналізуючи наукові джерела та літературу можна виокремити наступні фактори характеристики курорту:

- територія, що виділяється для курортного господарства має особливий статус;
- курортна територія має природні лікувальні ресурси;
- ці ресурси використовуються у лікувально-профілактичних цілях;
- на території конкретного курорту створена спеціальна інфраструктура, яка полегшує надання лікувально-курортного обслуговування.

Отже, як уже зазначалось туристична сфера разом із курортними послугами допомагає розвивати економічну складову та покращувати чинник ВВП. Існує навіть поняття «економіка курортів», під яким обґрунтовується система економічних відносин, що виникають в результаті отримання курортного обслуговування [5].

Курортне господарство має широкую структуру та різноманітність закладів, що входять до нього. Наприклад, на рис. 1.1. можна розглянути заклади, які відносяться до курортної сфери діяльності регіону.

Рис. 1.1. Структура курортного господарства регіону

Джерело: розроблено автором на основі [6]

Отже, як ми бачимо за схемою, до курортних закладів відносяться санаторії та пансіонати з лікуванням, санаторії-профілакторії, бази

відпочинку, пансіонати та інші заклади, а також дитячі заклади охорони здоров'я та відпочинку.

З економічної точки зору, після опрацювання теоретичного матеріалу було визначено, що курортна діяльність реалізує свої послуги та обслуговує споживачів через певні принципи якості, платності, строковості та цільового призначення [7].

Принцип якості, виходячи із назви, контролює ступінь якості послуг, що надаються на території курортного підприємства. Тобто кожна курортна послуга має відпрацьовуватись за певною характеристикою та мати належний вигляд, смак, запах, тощо. Наприклад, у курорті з мінеральними водами найважливішим чинником буде контроль якості за мінеральною водою, яка приймає участь майже у всьому асортименті послуг.

Найбільш економічний чинник курорту як суб'єкту господарювання – це принцип платності, який дає зрозуміти споживачу, що будь-яка якісно надана, лікувальна або профілактична послуга має свою вартість та за неї потрібно заплатити. Тим самим туристи відпочивають, підтримуючи державу та її фінансову спроможність [8].

Принцип строковості пов'язаний із всіма іншими процесами, адже саме він контролює час їх надання та окремий часовий проміжок обслуговування. Іншими словами, він контролює, що після обраної та оплаченої послуги у персоналу є певний часовий строк, за який потрібно надати відповідну послугу, що є прописаним у договорі курорту.

Принцип цільового призначення несе ту індивідуальність курортного процесу, який потрібен надаватись споживачам. Тобто, він обумовлює моменти, де послуги курорту, що несуть медичні та лікувальні властивості підходили туристу за медичними показниками та принесли користь для його здоров'я в результаті рекреації, а не навпаки [9].

Курортна діяльність – це невід'ємна частина сучасного туристичного бізнесу, яка вже давно зайняла свою нішу та користується високим попитом. Внаслідок того, що на багатьох територіях України розташовані потенціальні

для розвитку, природні ресурси будується все більше курортних господарств, які надають професійні лікувальні та санаторні послуги [10, с. 124].

1.2. Сутність та класифікація курортної послуги

Якщо говорити про класифікацію курортної діяльності, то можна сказати, що їх є велика кількість, дивлячись із якого питання підійти до вивчення цього поняття. Насамперед, курортні підприємства поділяються на курорти державного та місцевого значення. При цьому враховується унікальність та цінність наявних природно-лікувальних та курортно-рекреаційних ресурсів, рівень наявного курортного потенціалу, рівень курортних послуг, рівень курортних закладів, рівень підготовки персоналу тощо [11].

Оглядаючи курортні властивості варто виокремити наступну типізацію курортного господарства: курорти загального призначення та спеціалізовані курорти(які лікують окремі хвороби та роблять акцент саме на їх проблематиці, не заглиблюючись в інші типи). Ця класифікація виникає, спираючись на медичний профіль та вузьку спеціалізацію конкретного курорту [12, с. 10].

За характером провідних лікувальних факторів курорти поділяють на [13, с. 59]:

- бальнеологічні (ті, що виконують рекреацію за допомогою природних мінеральних вод);
- грязьові (в якості найголовнішого ресурсу виступають лікувальні грязьові басейни для всіх видів застосування);
- кліматичні (всі послуги формуються з урахуванням клімату та його змін).

В основному, курортні господарства України охоплюють якщо не всі, то хоча б декілька лікувальних ресурсів на території одного підприємства, адже наша земля є дуже родючою на природні фактори. А напрями вже можуть

змінюватись, використовуючи одні і ті самі чинники обслуговування, але для різних медичних протипоказань, соціальних потреб та сучасних економічних питань [14].

Сутність курортної послуги та її типізація повністю залежить від того, на якому виді курортного закладу вона надає обслуговування. Наприклад, санаторій – це лікувально-оздоровчий заклад, який працює за допомогою природних факторів сприйняття та впливу на здоров'я клієнтів. Це можуть бути мінеральні води, клімат, грязьові басейни морські купання та інші фактори, які використовуються у курортних терапіях в процесі обслуговування.

Якщо говорити про профілакторій, то можна сказати, що цей заклад був створений в основному для лікування персоналу та людей, які працюють на території курорту, не виходячи із нього. Цікавим фактом є те, що до 1924 року профілакторії називали нічними санаторіями, адже робочий колектив оздоровлювався вночі, коли їм не потрібно було надавати туристичні послуги туристам.

На сьогоднішній день їх існує декілька видів:

- загально-терапевтичні профілакторії (для людей, що мають проблеми із шлунковими захворюваннями, а також серцево-судинні проблеми);
- спеціалізовані профілакторії (на території цього типу профілакторію лікують туберкульоз, венеричні захворювання та інші специфічні та не притаманні більшості споживачів хвороби).

Санаторії і пансіонати з лікуванням – це території, які не просто надають оздоровлення за допомогою природи. Тут додаються медичні бази та лікувальне матеріально-технічне забезпечення, яке може надати більш професійне та удосконалене лікування. Тобто, на території такого курорту є ліжка, обладнання для професійних медиків та кваліфікаційні робітники, які мають необхідну освіту.

Вони можуть бути як вузькоспеціалізованими так і багатопрофільними. Також характерним для санаторіїв і пансіонатів з лікуванням є спеціальні

розгорнуті ліжка, які можна прилаштувати індивідуально під кожного відвідувача зі своїми вадами здоров'я.

Варто додати, що також окрему нішу у класифікації курортної послуги є СПА-готелі, які спрямовані на отримання туристами релаксу та морального відпочинку. В Україні сфера СПА трішки відрізняється від світової тенденції, навіть назвами конкретних СПА-курортів. Розглянути різницю між ними та обґрунтування кожного виду на території українських курортів можна на табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Класифікація СПА-закладів в світі та Україні

Класифікація СПА-закладів в світі	Аналогічні заклади в Україні
Клубні СПА (без послуг проживання)	СПА-центри клубного типу- заклади, що надають побутові послуги для населення
СПА-круїзи	Морські, річкові круїзи з елементами СПА
Денні СПА	Салони краси, СПА-центри, сауни, лазні та інші подібні заклади, що надають побутові послуги для населення
СПА-дестинації	Санаторії та пансіонати з лікуванням
СПА-готелі	Готелі зі СПА-зоною Будинки, пансіонати, бази та інші заклади відпочинку зі СПА-зоною
СПА-медичні заклади	Стационарні лікувальні заклади
СПА мінеральні джерела	Санаторії та пансіонати з лікуванням, що базуються на мінеральних джерелах
СПА-курорти	Санаторії та пансіонати з лікуванням

Джерело: розроблено автором на основі [15]

Отже, можна зробити висновки, в основному більшість різновидності СПА-центрів в світі на території України замінюють багатопрофільні санаторії та пансіонати з лікуванням, які мають достатній асортимент послуг, щоб надавати їх у широкому спектрі.

Ще варто сказати про бази відпочинку. Вони відрізняються від санаторіїв із уклоном на лікувальні властивості тим, що в більшості випадків не мають

професійного медичного обладнання для курортного обслуговування. В цілому, вони служать для відпочинку, проживання в гармонії з природою, культурно-просвітницьких дій, харчування, екскурсійної діяльності та просто морального відпочинку відвідувачів.

Цікавими курортними об'єктами виступають курортні поліклініки. Одночасно вони в змозі прийняти близько 150 осіб. На території курортної поліклініки є бактеріологічна лабораторія, в якій проводяться дослідження організму людини.

Також, не дивлячись на велику кількість побудованих в Україні пансіонатів із певними спеціалізаціями існують звичайні пансіонати, які працюють для відпочинку споживачів без впливу на цей процес. Тобто, це певна територія, яка відведена для курортного обслуговування, на якій людина може відновити свої сили, відпочити та покращити своє ментальне здоров'я.

Підсумовуючи можна виділити декілька обширних груп санаторно-курортних закладів [16, 17]:

- створені за особливостями території та ресурсних джерел, розташованих на ній (бальнеологічні, кліматичні, грязьові, кумисолікувальні, тощо)

- за типом впливу на реабілітацію та оздоровлення людей (профілактичні, лікувальні, реабілітаційні санаторії, тощо).

Варто додати, що на сьогоднішній день реалізується наступна тенденція, яка взята із досвіду міжнародного курортного туризму. Всі типи санаторно-туристичного обслуговування зараз просувають думку, що для кращого ефекту та стабільної фінансової спроможності курортним рекреаційним закладам потрібно об'єднуватись з іншими сферами діяльності, тим самим формуючи туристичну мережу. Саме так обидва бізнеси будуть краще функціонувати та удосконалюватись [18, с. 115].

Якщо аналізувати конкретно поняття «курортної послуги», то її класифікація виглядає відповідно наступним чином (рис. 1.2.). Взагалі,

курортна послуга – це вид туристичної послуги, що реалізуються на території курортів суб'єктами господарювання та виконують певний вплив на моральне та фізичне самопочуття пацієнта, з урахуванням взаємодії із лікувально-природними ресурсами, технічним оснащенням та кваліфікованими працівниками. Курортна послуга класифікується за спеціальними напрямками: залежно від типу курорту; залежно від способу надання; залежно від тривалості надання; залежно від рівня спеціалізації.

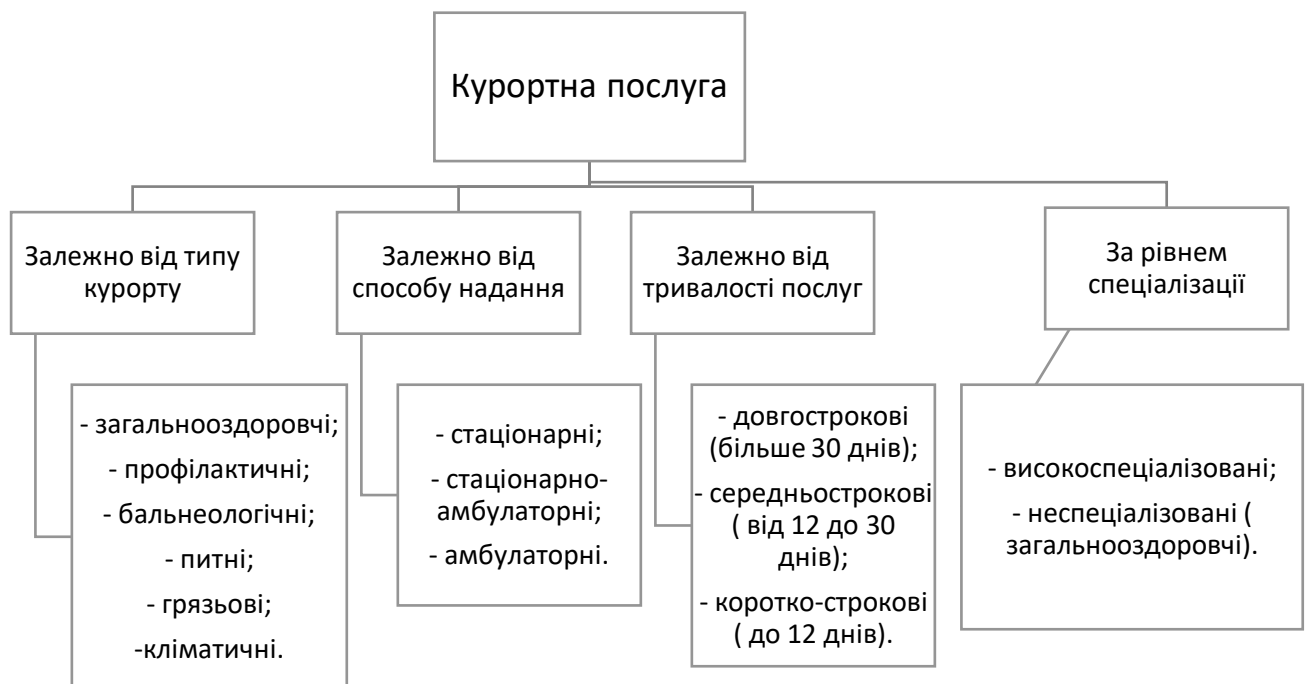

Рис. 1.2. Класифікація курортних послуг

Джерело: розроблено автором на основі [19]

Отже, класифікація курортних господарств є доволі широка та різноманітна. Існує неабияка кількість зовсім різного типу курортних підприємств, яка зможе задовільнити всі верстви туристичного населення. Це відбувається з причини, що на українській землі породжуються високо потенціальні та природні ресурси, які можна використовувати в лікувальних цілях та допомагати людям почувати себе краще.

1.3. Організаційно-економічний механізм функціонування розвитку курортної діяльності

Організаційно-економічний механізм функціонування курортного господарства відповідає за певну частину ефективних процесів в обслуговуванні. Іншими словами, можна назвати це організаційними функціями курортного обслуговування. Окрім економічної функції також присутня медико-біологічна та соціально-культурна. Сутність кожної із них можна прослідкувати на рис. 1.3.

Рис. 1.3. Схема функцій курортної діяльності

Джерело: розроблено автором на основі [20, с. 123]

Варто зазначити, що з огляду на роботу курортного господарства ми бачимо, що діяльність санаторно-туристичних підприємств є доволі самостійною економічною діяльністю. Вона спрямована на виробництво та споживання послуг громадянам у процесі лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань.

У вузькому розумінні, економічне регулювання має певний вплив на курортну діяльність та реалізує систему її функціональності. Економічне регулювання- вплив на курортне господарство України за рахунок економічних факторів, з метою покращення реальної ситуації та усунення

можливих негативних чинників. Також існує поняття економічних регуляторів – це саме ті важелі, які впливають на механізми і тим самим позитивно діють на членів та учасників курортного обслуговування [21, с. 282].

Іншими словами, економічне регулювання методом впровадження власних правил, стратегій та цілей на підприємство, контролює всі робочі процеси в туризмі, а також тримає в належному стані надання курортних послуг. Один із факторів такого економічного впливу на функціональність випливає із організації цілеспрямованих рішень, які обґрунтовуються на основі аналітичних чинників та майбутніх доходів, які вираховується наперед задля розуміння позитивності стратегії в подальшому. Такий тип економічного регулювання будується на рекомендаціях.

На сьогоднішній день, в наукових джерелах немає чіткого розуміння поняття «економічного механізму» та «економічного регулятора». Можна спиратись лише на деякі літературні туристично-наукові роботи, які кажуть, що до цього питання зазвичай відносять способи впливу, технології, які розробляються саме для впровадження на туристичному об'єкті, саму процедуру розроблення стратегії, погодження та реалізація цих економічних рішень та інше [22].

З точки зору економіки держави, курортна діяльність має індивідуальні риси, характерні для неї в роботі:

- сама по собі курортна діяльність має в планах отримати прибуток після процесу наданих послуг;
- у результаті отримання гарного прибутку керівництво курорту сплатить процент доходу до податкової служби;
- під впливом удосконалення курортного господарства покращується і місцева інфраструктура, яку реконструюють задля більшого прибутку від курортної діяльності;

Саме тому економічно-організаційний механізм регулює потрібні для нього процеси на території курортного суб'єкту господарювання, адже чим

кращий вплив економіка держави реалізує в курортах, тим вищий процент фінансів в результаті вона отримує.

Підсумовуючи, варто обумовити особливості, що мають курортні підприємства на території України:

- для організації цього типу туристичного об'єкту потрібно значно менше інвестицій, адже основні фонди, що застосовуються для удосконалення курортної діяльності та задіяні в процесі виробництва мають менш активні обороти;

- висока швидкість обороту оборотного капіталу підприємств (закладів);

- обов'язково має бути присутня стандартизація, адже курортна діяльність надає послуги, що впливають на здоров'я споживачів. Саме тому потрібно чітко дотримуватись правил, надавати стерильно чисте обслуговування та чітко виконувати усі курортно-організаційні операції;

- наявність в організаційній структурі служби взаємодії із клієнтом, адже тільки у контакті з туристами курортна діяльність може працювати та надавати свої лікувально-профілактичні послуги.

Отже, курортне господарство є дуже цікавим видом туристичної діяльності, який має неабиякий попит та досить різноманітну класифікацію. Курорти обов'язково потрібно удосконалювати та покращувати, тим самим виводячи їх на міжнародний рівень, адже Україна має для цього всі природні та людські ресурси.

РОЗДІЛ 2

МОНІТОРИНГ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИХ ЗАСАД РОЗВИТКУ САНАТОРНО-КУРОРТНОГО ГОСПОДАРСТВА

2.1. Оцінка економічної спроможності курортних ресурсів України

Можна сміливо затверджувати, що найголовніший економічний та фінансовий фактор спроможності це наявність курортних ресурсів, які можуть використовуватись на території санаторно-туристичних об'єктів. Це надає змогу формувати економічно обґрунтований курортний потенціал, який при подальшій комерціалізації реалізується на ринку у вигляді курортних продуктів.

В основному, курортні ресурси розміщені хаотично та нерівномірно. Тому на території України обумовлюються певні туристичні центри, які мають більший потенціал та які мають менший, на базі кількості побудованих на них курортних суб'єктів господарювань.

Наприклад, найбільша кількість курортів зосереджена в Донецькій, Дніпропетровській та Одеській областях. Проаналізувавши статистику курортних ресурсів нашої країни, стало зрозуміло, що на ці області припадає майже половина від загальної цифри природних та лікувальних ресурсних можливостей. Це відбувається через те, що на території Одеської області більше всього переважає курортних ресурсів, а в Дніпропетровщині та Донеччині знаходиться найбільша частка населення, яка користується курортними об'єктами [23].

Тобто, ми бачимо, що регіональна ситуація із реалізацією курортної послуги є різноманітною та повністю різною. Для одних регіонів України- це унікальний фактор впливу на туристів, який реалізується не постійно та не поступово, а для інших регіональних частин – це стабільний попит та постійний потік фінансової та економічної спроможності.

Далі буде проведена оцінка санаторно-курортної діяльності України, яка, узагальнюючі всі відомі статистичні дані та авторські дослідження, покаже ступінь ефективності курортних господарств та їх економічну спроможність.

Станом на 2012 рік на території нашої країни налічувалось близько 2897 зареєстрованих санаторно-курортних закладів та оздоровчих підприємств. Сюди входять і пансіонати, і санаторії, і бази відпочинку, тощо. Якщо оглядати дані з 2014 року то ми бачимо ситуацію трішки гіршу, ніж в минулі роки. Це пояснюється тим, що через політичні негаразди із сусідньою країною та різким взяттям Автономної Республіки Крим, курортних закладів стало значно менше. Загальний моніторинг за кількістю всіх типів санаторно-курортних закладів в Україні можна прослідкувати в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Кількість санаторно-курортних і оздоровчих закладів в Україні, од.

Санаторно-курортні та оздоровчі заклади	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2021 р. до 2019 р., +/-
Усього	3012	2897	1928	-1084
У тому числі: Санаторії з них дитячі	453	445	304	-149
Пансіонати з лікуванням	55	39	16	-39
Санаторії-профілакторії	224	185	118	-106
Будинки відпочинку, пансіонати	280	286	90	-190
Заклади 1-2 денного перебування	21	17	12	-9

Джерело: розроблено автором на основі [24]

Дані табл. 2.1. свідчать, що абсолютну нестабільність та нестійкість обслуговування курортних закладів, в основному це стосується баз відпочинку та пансіонатів, адже вони постраждали більше всіх типів курортного господарства. Це можна пояснити тим, що такі напрями курортів мають відповідати великій кількості нормативів та правил в обслуговуванні. Через певний проміжок часу вони проходять певну перевірку того, як йде процес надання профілактичних послуг, тобто акредитація. У разі її не проходження заклад закривають. Отже, ми розуміємо, що в період від 2019 до 2021 рр. більшість баз відпочинку не справились із впровадженням стандартизації.

Для більш наявного розуміння ситуації розглянемо динаміку санаторно-курортних закладів, інформацію для якої було взято із табл. 2.1.

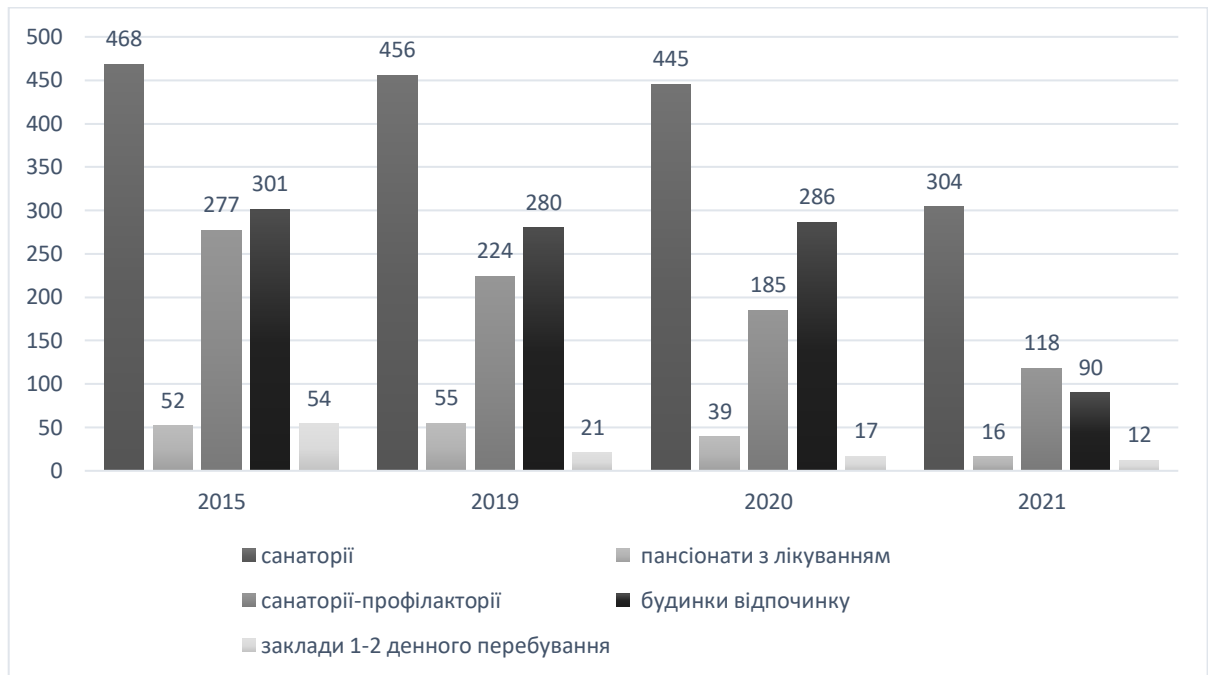

Рис. 2.1. Динаміка санаторно-курортних закладів (складено за даними табл. 2.1.)

Джерело: розроблено автором на основі [24]

Відповідно до даних рис. 2.1. гарно прослідковується, що дійсно найбільш видно негативний скачок у кількості будинків відпочинку, які впали із 286 до 90 курортних закладів за два роки. А найкращі показники у санаторіїв, що цікаво, навіть з урахуванням спаду кожної групи курортних підприємств, санаторії все одно займають лідируючі позиції.

Погана динаміка та, в цілому негативна статистика як у минулих роках так і зараз, прослідковується саме в питанні організаційно-економічного механізму впливу на курортну сферу діяльність, а також її спроможність. Адже як було обумовлено, саме невирішеність низки питань державного та економічного регулювання гальмується розвиток курортів України, а тим самим і їх подальше удосконалення.

Наприклад, сюди можна віднести досі не налагоджений та не реалізований Державний кадастр природних лікувальних ресурсів України, що не дає провести глобальний аналіз загального показника курортного

обслуговування та в результаті, унеможлиблює оцінити реальну статистику потенціалу цієї туристичної підгалузі [25, с. 280].

Також варто зазначити, що механізм державного контролю за охороною лікувальних природних ресурсів працює недосконало та не завжди на перспективу. Він не надає всі можливості кожному курорту будь-якого куточку, а також не завжди якісно функціонує на курортних стандартизованих закладах. Тому він не є ефективним для всіх територій країни. Найгірші наслідки такої тенденції – це можливе, руйнування деяких туристично-курортних центрів України [26, с. 123].

Підсумовуючи, варто додати, що розуміючи нинішню ситуацію, у сучасних соціально-економічних умовах виникає необхідність вжиття заходів із стимулювання розвитку курортів. Таке стимулювання має базуватися на застосуванні інноваційних підходів до розробки та впровадження відповідних управлінських рішень.

2.2. Аналіз економічних та організаційних аспектів санаторно-курортної діяльності в Україні

Щоб проаналізувати економічні та організаційні аспекти курортної сфери гостинності в Україні варто прослідити якісні та кількісні показники, які зазнавали змін протягом певних часових рамок. Кількість ліжок-місць, яка демонструє кількісні можливості підприємства, показує динаміку самих закладів, але як ми можемо спостерігати на табл. 2.2. ліжок-місця зменшувались повільніше, ніж кількість курортів певного регіону. Можна зробити висновок, що в основному, на території України закриваються курортні приміщення, які в процесі роботи мали невеликий склад номерного фонду. Отже, кількість можливих відпочиваючих на курорті одночасно значиться достатньо вагомим конкурентним чинником у цій сфері.

Таблиця 2.2

Кількість ліжко-місць у санаторно-курортних і оздоровчих закладах, тис.

Санаторно-курортні та оздоровчі заклади	Рік					Кількість закладів 2021 р.
	2015	2018	2019	2020	2021	
Усього	501	493	455	432	282	2019
у тому числі: санаторії	147	147	137	136	88	187
пансіонати з лікуванням	26	23	25	20	4	27
Санаторії-профілакторії	54	41	32	31	29	229
У закладах 1- 2 денного перебування	20	6	3	3	2	24

Джерело: розроблено автором на основі [26]

Аналізуючи та надаючи оцінку якісним показникам організаційних аспектів варто дослідити динаміку оздоровлених на територіях курортних закладів, адже саме цей показник можна вважати якісною проробленою роботою санаторно-лікувального підприємства. Кількість відвідувачів, що користуються послугами курортного обслуговування на території вітчизняних підприємств також має тенденцію зменшуватись через те, що все більше закордонних підприємців розширюють свій бізнес та удосконалюють свою туристичну діяльність, тим самим приваблюючи і українських споживачів. Було проведено аналіз динаміки оздоровлених персон в українських курортних закладах на табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Чисельність оздоровлених у санаторно-курортних і оздоровчих закладах, тис. осіб

Санаторно-курортні та оздоровчі заклади	Рік					2021 р. до 2015 р., %
	2015	2018	2019	2020	2021	
Усього	3289	3923	3189	3904	2610	54,7
у тому числі: санаторії	1338	1199	1274	1225	780	52,4
пансіонати з лікуванням	119	127	110	70	20	17,2
Санаторії-профілакторії	236	193	197	156	100	51,8
Будинки відпочинку, пансіонати	368	338	325	384	81	24,9
Бази відпочинку	1211	1123	1038	1080	738	71,1
У закладах 1- 2 денного перебування	25	11	9	16	4	44,4

Джерело: розроблено автором на основі [27]

Отже, як ми бачимо з табл. 2.3., у розрізі всіх типів надання санаторно-курортних послуг тенденція зменшення оздоровлених осіб зберігається. Так як чисельність туристів почала падати, негативна ситуація очікувала і самі кількості закладів. Адже в умовах політичних негаразд та економічних криз, недостатньої кількості споживачів та інших факторів, що впливають на розвиток курортів, деякі з них були змушені закритись та залишити ідею курортно-туристичної діяльності.

Також згідно даним, ми можемо прослідкувати, що найбільш популярний серед всіх типів курортного обслуговування – це відпочинок на курортних базах, адже його показник показує найбільш позитивну картину серед всіх, не дивлячись на той факт, що динаміка плинності споживачів також достатньо зменшилась.

Згідно обґрунтованим даним з табл. 2.2. та 2.3 можна дослідити економічні та організаційні аспекти регулювання курортної діяльності шляхом виведення середньої завантаженості кількості туристів на один заклад. Тим самим ми зможемо охарактеризувати картинку та надати оцінку загальній виробничій завантаженості. Цей показник напряму залежить від економічного фактору, який і цікавить нас в процесі дослідження. Динаміку середньої виробничої завантаженості санаторно-курортних закладів розглядається на рис. 2.2.

Дивлячись на графік динаміки, ми можемо зробити висновок, найвищу плинність відвідувачів мають санаторії, приблизно 2 тисячі осіб на 2019 рік, це очевидно, якщо згадати, що саме цей вид курортного обслуговування має найбільший показник кількості ліжок-місць. Отже, санаторії як і з огляду якісного показника, так і з кількісного неабияк сприяють економічному фактору спроможності та розвивають потенціал курортного господарства.

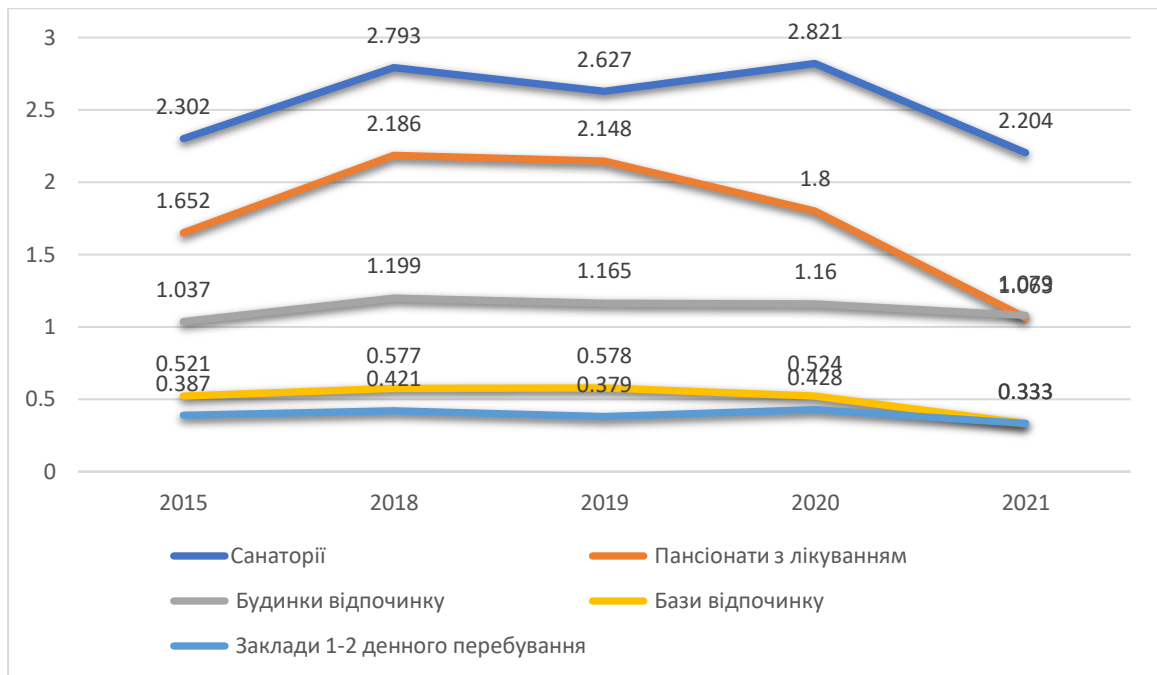

Рис. 2.2. Динаміка середнього рівня завантаження санаторно-курортних та оздоровчих закладів

Джерело: розроблено автором на основі [27]

Найменший показник займають бази відпочинку та заклади 1-2 денного перебування, це спричинило недостатнє фінансування та малий процент інвестування в конкретні типи курортного надання послуг.

Серед інших причин, які можуть впливати на організаційно-економічні аспекти курортного обслуговування – це:

- відсутність у деяких закладів всієї необхідної для законної праці документації, або просте недотримання норм стандартизації;
- проведення капітального ремонту в 130 закладах України, через що вони не в змозі приймати туристів;
- відсутність доступу до курортних ресурсів задля нового будівництва та перепрофілювання закладів.

Підсумовуючи все вище проаналізоване, спираючись на статистичні дані та літературні джерела було надано оцінку економічній результативності санаторно-курортних та лікувальних закладів в табл. 2.4.

Основні економічні результати діяльності закладів санаторно-курортного господарства (за підсумком 2021 року)

Тип закладу	Кількість закладів	Середньооблікова чисельність працівників	Доходи від наданих послуг, тис. грн.	Операційні витрати, тис. грн.	Чистий дохід, тис. грн.
Усього:	2039	51885	3185086,7	2924379,2	260707,5
Санаторії	304	36558	2364950,0	2119521,7	245428,3
Пансіонати лікуванням ³	16	692	40665,9	388112,0	1853,9
Санаторії-профілакторії	118	4163	270056,6	198918,1	28961,5
Пансіонати відпочинку	90	1664	96702,5	95387,9	1314,6
Бази відпочинку	2499	9712	513686,0	472409,4	41177,9
У закладах 1-2 денного перебування	12	46	325,7	341,5	-15,8

Джерело: розроблено автором на основі [28]

Отже, станом на 2021 рік, ми бачимо, що завдяки економічно-організаційним механізмам сприйняття та достатній кількості території із лікувальними та природними ресурсами, майже в кожному типі класифікації курортної сфери діяльності дохід переважає над витратами. Лише тільки бази відпочинку та заклади 1-2 денного перебування не змогли вийти на позитивний показник в чистому прибутку, але стає зрозумілим чому так сталося, якщо повернутись до табл. 2.2. та 2.3.

Варто додати, щоб розвиток курортної справи не зупинявся та в подальшому далі удосконалювався потрібно провести деякі зміни в роботі та почати впроваджувати сучасні економічні регулятори, які позитивно сприяють на туристичну сферу діяльності в цілому.

На сьогоднішній день фактор економічних, організаційних та соціальних функцій не розкрито повністю. Щоб це виправити потрібно:

- підвищити якість проживання в номерному фонді та в процесі користування природно-лікувальними джерелами;

- гармонійно розвивати власну індивідуальність та виокремлювати свої особливості в процесі обслуговування;

- намагатись зберегти навколишнє середовище в його первинному стані, а також просувати думку розвитку старовинної культурної спадщини;
- знайти нові інвестиційні виходи, спрямовувати фінанси на покращення курортної сфери та її матеріально-технічної бази;
- займатись питанням збільшення питомої ваги сфери послуг у структурі ВВП.

Також, обов'язково треба не забувати про взаємозв'язок із державними органами самоврядування, які також економічно та фінансово задіяні у розвиток курортно-туристичної сфери діяльності. Курортні території мають отримувати підтримку від держави у розрізі економічних і неекономічних механізмів регулювання.

РОЗДІЛ 3

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КУРОРТНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

3.1. Удосконалення організаційно-економічного механізму реалізації курортних послуг

Організаційно-економічні механізми, що впливають на реалізацію курортної сфери діяльності ще знаходяться на стадії розробки та впровадження. На їх створення впливають як міжнародні чинники так і внутрішні фактори нашої держави. Мета реалізації таких механізмів – це формування кращого туристичного об'єкту, постійне удосконалення та впровадження інноваційних технологій задля того, щоб не губити попит на нині популярні послуги.

Удосконалення організаційно-економічного механізму прослідковується у декількох факторах спроможності, які потрібні для якісної роботи курортного підприємства та його перспективного результату. Найперший тип удосконалення присвячений отриманню стабільного доходу. Забезпечення постійного прибутку – це гарний результат та первинне бажання будь-якого курортного господарства. Сутність прибутковості визначається економічним станом підприємства і його позиціонуванням на ринку [29].

Щоб отримати якісний показник прибутковості потрібно попрацювати над внутрішніми процесами курортного закладу, а саме необхідно винайти чинники витрат на підприємстві та зменшити їх обсяг. Також треба надавати якісні послуги та підняти кваліфікацію робочого колективу. Ці зміни призведуть до збільшення обсягів реалізації послуг та більшого попиту на курортний відпочинок. Всі ці фактори якісно вплинуть на процес обслуговування та нададуть позитивний аспект економічного механізму прибутковості.

В цілому, під розумінням «економічного механізму» йдеться про взаємозв'язок та об'єднання всіх можливих робочих процесів в туризмі. Отже, він контролює всі частки курортного підприємства, а тому вважається необхідним впроваджувати економічні механізми та регулятори до роботи кожної служби закладу. Це сприятиме швидшому реагуванню на виникаючі проблеми, усуненню незрозумілості у внутрішній процесі обслуговування, а також це неабияк сприятиме удосконаленню курортного туризму та підвищенню його професійності.

Іншими словами економічні механізми та важелі, що впроваджуються на підприємство для його удосконалення реалізують:

- механізм якісного та швидкого управління витратними процесами;
- фінансово-кредитний механізм регулювання;
- інноваційно-інвестиційні фактори, що сприятимуть покращенню фінансової спроможності закладу;
- адекватні ціноутворення, які змінюються разом із економічними та державними негараздами, що унеможливають середньостатистичній людині придбати відпочинок за старими цінами;
- страхування та оподаткування;
- засоби стимулювання на шляху підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Щодо страхування можна сказати наступне. Особливістю українського ринку курортних послуг є те, що на вітчизняних курортних підприємств впроваджується практика виробництва послуг через систему обов'язкового соціального страхування. Мається на увазі, що в процесі отримання лікувальних, профілактичних послуг, людина, яка на момент відновлення фізичних та моральних сил не може бути повністю дієздатною вона страхується на тимчасову втрату працездатності, а також вона може зберегти себе від можливого нещасного випадку на відпочинку [30].

Варто зазначити, що у разі бажання застрахованого громадянина України отримати лікування на курортному підприємстві всі його витрати бере на

себе виконавча дирекція Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності.

Наступним, але не менш важливим чинником удосконалення курортної сфери діяльності через організаційно-економічні механізми є аспект модернізації та покращення матеріально-технічної бази та інфраструктури закладів санаторно-курортного господарства. Варто зазначити, що на сьогоднішній день розвиток матеріальної бази курортів відбувається дуже повільно, саме тому деякі туристичні центри України, які цього потребують втрачають попит та потенційних споживачів.

3.2. Рекомендаційні аспекти розвитку курортної діяльності в Україні за допомогою організаційно-економічних засад

Курортна діяльність має неабиякий потенціал розвитку та подальшої перспективної роботи на території України. Потрібно, в основному, дотримуватись декількох рекомендацій, які, при постійному розвитку та контролю, зможуть вивести курортні підприємства на новий рівень якісного обслуговування та масштаб міжнародного туристичного ринку [31, 32]:

- постійне зростання обсягів збуту туристичного продукту та курортної послуги призведе до поліпшення структури роботи всього санаторно-курортного господарства та збільшить валову додану вартість;

- стійкий розвиток курортів та знаходження лікувальних джерел під охороною забезпечить раціональне середнє використання всіх природно-лікувальних ресурсів, тим самим подовжуючи їм життя та їх цінність у медичних, профілактичних та інших напрямках лікування;

- зростання кількості курортів та їх розширення з точки зору економічної діяльності призведе до збільшення робочих місць, тим самим підвищення економічної привабливості курортних територій, а також збільшений відсоток податкового фактору, який буде відводитись до фінансової скарбниці держави;

- якісне удосконалення матеріально-технічної бази курортів та впровадження сучасних технологічних інновацій призведе до більшого попиту на курортні послуги, а також до підвищення динаміки оздоровлених та вилікуваних туристів;

- через сприятливий розвиток курортного господарства як частки економічної діяльності, також удосконалюються інші економічні механізми регулювання, а саме транспортна мережа, надання медичних послуг, харчова промисловість, інфраструктура регіонів, тощо).

Також варто дотримуватись рекомендацій щодо об'єднань в мережі санаторно-курортних закладів, які у самостійному обслуговуванні мають малу місткість та кількість ліжко-місць, це допоможе їм працювати глобальніше та якісніше, навіть при роботі в єдиному угрупованні. Одна із рекомендацій також включає підвищення рекреаційної місткості лікувальних лісів, яка може бути здійснена шляхом благоустрою доступних для відпочивальників зон цих лісів. Це безумовно сприятиме більшому попиту.

Необхідно запроваджувати реальні рекомендаційні економічні аспекти, щоб курортна сфера діяльності була мотивована та удосконалювалась в подальшому та приносила значний процент у ВВП країни. В результаті це приведе курортну діяльність до широкої модернізації наявного курортного потенціалу на основі реалізації ефективних програм державно-приватного партнерства [33, с. 310].

Підсумовуючи, можна обґрунтувати певні стратегії удосконалення курортно-санаторної справи через впровадження стратегій, спрямованих на перспективний розвиток курортів в Україні. Вони були охарактеризовані за допомогою аналітичних зборів кваліфікаційної роботи.

Отже, було доведено необхідність удосконалювати систему економічних механізмів та їх впровадження на території курортних закладів. Також було обумовлено ряд рекомендаційних аспектів економічного регулювання, які висуваються задля допомоги у виведенні курортного ринку обслуговування на новий якісний та перспективний рівень туризму.

ВИСНОВКИ

В роботі розкривались питання діяльності курортних закладів на території України, а також досліджувалось поняття «економічного механізму» та його вплив на санаторно-курортну діяльність.

В першому розділі вивчалось розумінні курортів та їх послуг, що надаються на території нашої країни. До того ж, вивчались класифікації курортних суб'єктів господарювань та їх функціональність, що впливає із взаємозв'язку між економічно-організаційними механізмами та курортною діяльністю безпосередньо. Отже, до курортних закладів відносяться санаторії та пансіонати з лікуванням, санаторії-профілакторії, бази відпочинку, пансіонати та інші заклади, а також дитячі заклади охорони здоров'я та відпочинку.

Цікавими курортними об'єктами виступають курортні поліклініки. Одночасно вони в змозі прийняти близько 150 осіб. На території курортної поліклініки є бактеріологічна лабораторія, в якій проводяться дослідження організму людини.

Також обумовлювалось питання як саме економічні регулятори впливають на функціональність та розвиток курортів України. Після проведення аналізу, стало зрозуміло, що організаційно-економічний механізм функціонування курортного господарства відповідає за певну частину ефективних процесів в обслуговуванні. Іншими словами, можна назвати це організаційними функціями курортного обслуговування. Окрім економічної функції також присутня медико-біологічна та соціально-культурна.

У другому розділі характеризувались процеси роботи курортної діяльності по Україні. Проводився моніторинг послуг і за якісними і за кількісними показниками, адже вони обидва обумовлюють економічну результативність якісного та правильного курортного обслуговування.

Аналізуючи та надаючи оцінку якісним показникам організаційних аспектів варто дослідити динаміку оздоровлених на територіях курортних закладів. Отже, у розрізі всіх типів надання санаторно-курортних послуг

тенденція зменшення оздоровлених осіб зберігається. Так як чисельність туристів почала падати, негативна ситуація очікувала і самі кількості закладів.

Не дивлячись на погану статистичну картину перебувань відвідувачів на території курортів, досліджуючи економічний результат цієї діяльності можна сміливо сказати, що станом на 2019 рік, ми бачимо, що завдяки економічно-організаційним механізмам сприйняття та достатній кількості території із лікувальними та природними ресурсами, майже в кожному типі класифікації курортної сфери діяльності дохід переважає над витратами.

Найвищу плинність відвідувачів мають санаторії, приблизно 2 тисячі осіб на 2019 рік, це очевидно, якщо згадати, що саме цей вид курортного обслуговування має найбільший показник кількості ліжок-місць. Отже, санаторії як і з огляду якісного показника, так і з кількісного неабияк сприяють економічному фактору спроможності та розвивають потенціал курортного господарства.

У третьому розділі було обумовлено можливі форми удосконалення системи курортного обслуговування, з урахуванням політичних, економічних, соціальних та сучасних інноваційних факторів впливу. Також було висунуто певні рекомендаційні аспекти економічного регулювання курортної сфери діяльності, які, у разі їх стабільного виконання та контролю, приведуть Україну до нового рівня курортного обслуговування.

Серед них є: постійне зростання обсягів збуту туристичного продукту та курортної послуги, стійкий розвиток курортів та знаходження лікувальних джерел під охороною, якісне удосконалення матеріально-технічної бази курортів та впровадження сучасних технологічних інновацій, зростання кількості курортів та їх розширення з точки зору економічної діяльності та інші.

В результаті опрацьованого матеріалу та завершення кваліфікаційної роботи було розкрито всі завдання, які ставилось на початку, а також було досягнуто мету дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гуменюк В.В. Фінансові умови сталого розвитку курортного господарства України: довідник. Київ, 2015. С. 75–81
2. Курорти: енциклопедичний буквар: монографія. М.: Енциклопедія, 1983. 278 с.
3. Ткач А.А. Інституціональна економіка: навч. посіб. К.: ЦУЛ, 2017. 304 с.
4. Бобкова А.Г. Правове забезпечення рекреаційної діяльності: довідник. Донецьк: Юго-Восток, 2014. 308 с.
5. Казачковська Г.В. Можливості сталого розвитку туризму та курортів в Україні. URL: http://tourlib.net/statti_ukr/kazachkovska.htm (дата звернення 13.05.2023)
6. Курорти та санаторії України. URL: <http://sankurort.ua/uk/2/15> (дата звернення 15.05.2023)
7. Субота М.В. Інноваційні підходи до стимулювання розвитку курортів: монографія / за ред. М. В. Субота. К.: Знання, 2012. № 12. С. 28–32.
8. Субота М.В. Стратегічні орієнтири державної політики стимулювання розвитку курортної діяльності. *Економічний вісник університету. Сер. Економіка*. 2013. № 20/2. С. 353–358.
9. Субота М.В. Державна підтримка інновацій у курортній справі: монографія / за ред. М. В. Субота. К.: Знання, 2013. № 2. 8–12 с.
10. Гулич О.І. Концептуальна модель екологічно збалансованого рекреаційного природокористування та ринкові механізми: довідник. К.: Знання, 2010. С. 122–128
11. Закон України — Про курорти. URL: www.rada.gov.ua. (дата звернення 16.05.23)
12. Солдатова С.А. Економічна оцінка рекреаційних ресурсів як основа раціонального природокористування: довідник. К.: Знання, 2021. С. 164-170.

13. Хоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія: монографія / за ред. Н.В. Фоменко. К.: Центр учбової літератури, 2007. 311 с.
14. Ткачук С.В. Специфіка формування продуктової політики підприємств сфери послуг: довідник. Київ, 2015. 228 с.
15. Величко В.В. Організація рекреаційних послуг: навч. посіб. Х.: Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова, 2013. 202 с.
16. Мальська М.П. Міжнародний туризм і сфера послуг: навч. посібн. / за ред. М.П. Мальська, Н.В. Антонюк, Н.М. Ганич. К.: Знання, 2018. 661 с.
17. Довжикова-Поліщук Л.В. Особливості та тенденції управління туристичною діяльністю: довідник. К.: КНТЕУ, 2014. № 9. С. 103–112
18. Бойко М.Г. Ціннісно- орієнтоване управління в туризмі: монографія / за ред. М.Г. Бойко. К.: КНТЕУ, 2010. 524 с.
19. Україна у вимірі економіки знань: довідник. К.: Основа, 2006. 592 с.
20. Захарін С.В. Перспективи інвестиційного та інноваційного забезпечення розвитку сфери туризму і курортів. *Вісник Хмельницького національного університету. Сер. Економіки*. 2018. № 4. Т. 2. С. 122–126 .
21. Райзберг Б.А, Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Сучасний економічний буквар: монографія/ за ред. Б.А.Райзберг. М.: Инфра-М, 1996. 496 с.
22. Градова А.П. Економічна стратегія фірми: навч. посібн. О.: СпЛіт, 2015. 589 с.
23. Санаторно-курортні та оздоровчі заклади (1990-2014). Державна статистика України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. (дата звернення 19.05.2023)
24. Статистичний щорічник України за 2013 рік: монографія/ за ред. О.О. Осауленка. К.: Держстат, Август- Трейд, 2014. 656 с.
25. Букреев И.А. Оцінка системи реалізації рекреаційного потенціалу: довідник. К.: Знання, 2018. № 7. 283 с.
26. Шаблій О. Основи сучасної географії: довідник. Л.: ЛШ, 2003. 443 с.

27. Тарнавська Н.П. Менеджмент: теорія та практика: довідник. Тернопіль: ТНЕУ, 2007. 476 с.
28. Шершньова З.Є. Стратегічне управління: довідник. К.: КНЕУ, 2009. 358 с.
29. Філософія туризму. Все про туризм. URL: <http://infotour.in.ua/filotur13.htm> (дата звернення 20.05.2023)
30. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування». URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 22.05.2023)
31. Мигалина Ю.Ю. Розвиток санаторно-курортної справи в Україні URL: http://tourlib.net/statti_ukr/mygalyna2.htm (дата звернення 25.05.2023)
32. Перетятко І.І. Рекреаційні ресурси України та проблеми їх раціонального використання: довідник. К.: Вища школа, 2011. 299 с.
33. Захарін С.В. Інноваційне забезпечення розвитку туризму: монографія. К.: Інститут економіки та прогнозування НАН України, 2007. 295-311 с.
34. Перспективні напрями та науково-методичні рекомендації розвитку внутрішнього туризму у 2006-2011 роках: довідник. К.: Укрпрофтур, 2006. 220 с.
35. Покропивний С.Ф. Підприємництво: стратегія, організація, ефективність: монографія / за ред. С.Ф. Покропивний, В.М. Колот. К.: Вища школа, 2008. 288 с.
36. Полухіна А.М. Розвиток підприємництва та державне регулювання: на прикладі сфери туризму: довідник. К.: Знання, 2015. 129 с.
37. Румянцев А.П. Світовий ринок послуг: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2006. 456 с.
38. Савоста О. Стратегія розвитку курортів України: доцільність та актуальність: монографія / за ред. О. Савоста. К.: Вища школа, 2008. 371 с.
39. Смаль І.В. Основи географії рекреації та туризму: навч. посіб. / за ред. І.В. Смаль. Ніжин: НДПУ, 2014. 105 с.

40. Тарнавська Н.П. Менеджмент: теорія та практика: підруч. / за ред. Н.П. Тарнавська, Р.М. Пушкар. Тернопіль: ТНЕУ, 2007. 476 с.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Варіанти стратегій розвитку санаторно-курортного комплексу України

Стратегії	Комбінація елементів SWOT-аналізу
Стратегія зміцнення / нарощування	<p>Підвищення кваліфікації фахівців курортної справи при одночасній модернізації матеріально-технічної бази закладів.</p> <p>Залучення інвестицій, розширення переліку санаторно-курортних та оздоровчих послуг, диверсифікація шляхів надходження прибутків.</p> <p>Підвищення якості послуг та оновлення інфраструктури закладів.</p> <p>Залучення нових і перспективних рекреаційних зон для оздоровлення.</p>
Стратегія використання	<p>Залучення приватного капіталу для модернізації матеріально-технічної бази.</p> <p>Розширення ніші курортних послуг.</p> <p>Створення сприятливого іміджу курортної галузі та формування бренду лікувально-оздоровчого туризму регіону.</p>
Стратегія мінімізації	<p>Створення умов для залучення інвестицій в курортну галузь, зниження податкового навантаження та активна державна підтримка закладів.</p> <p>Зменшення ризиків падіння потоку відпочиваючих за рахунок розширення сегменту споживачів на основі розширення переліку послуг.</p> <p>Залучення підприємств з надання послуг харчування, дозвілля.</p> <p>Залучення науково-дослідних інститутів для впровадження новітніх технологій лікування та оздоровлення задля зменшення ризиків технологічного відставання у галузі.</p>